

Landskabsgeografi.

Af Viggo Hansen.

De geografiske arbejder, der ser dagens lys ved universiteter og institutter i Vest- og Nordeuropa i vore dage, er enmæssigt så omfattende og komplekse, at de fleste forsøg på at give udtryk for geografis væsen er mer eller mindre utilfredsstillende. De tider, da geografi slet og ret var jordbeskrivelse, er længst forbi, ligesom geologerne næppe mer vil anerkende geologi som læren om jordkloden. I de fleste større geografiske håndbøger vil man med forskelligt ordvalg, men med omtrent samme meningsmæssige indhold finde, at det er geografis opgave at skildre jorden som bolig og virkeplads for menneskene (Vahl og Hatt: *Jorden og Menneskelivet*), men heller ikke denne forklaring giver en entydig vurdering af geografien som videnskab og forskningsemne. Faktisk står man i dag i den mærkelige situation, at geograferne nok ved, hvad de forstår ved geografi, men samtidig må de erkende deres magtesløshed, når det gælder en fuldt gyldig definition af deres eget fag, acceptabel for ikke-geografer, i hvert fald hvis geografien skal anerkendes som videnskab. I en causerende form har St. B. Jones (*Geographical Review* 1952) sagt, at grunden til definitionsvanskelighederne måske beror derpå, at geografi i så høj grad er et følelsesbegreb, og følelser er som bekendt vanskelige at definere. Der er måske en gran af sandhed i hans postulat, eftersom enhver sand geograf aldrig er i tvivl om, hvad der er geografi, og hvad der ikke er geografi. Man har det ligesom på fornemmelsen.

Ser man et øjeblik på geografien som emne, er det påfaldende, i hvor mange discipliner den kan deles op. Geomorfologi, oceanografi, plantegeografi, økonomisk geografi, historisk geografi og antropogeografi er blot nogle få af dem, og der kunne nævnes mange flere. Geografien henter, som betegnelserne angiver, sit emne fra vidt forskellige sider. Den rækker sine fangarme ud til fysik, kemi,

geologi, botanik, antropologi, historie og mange andre steder, ja man kan næsten sige, at den trænger ind overalt, ikke blot hvor fysiske og biologiske processer foregår i rum og tid, men også på humanismens område, og i dette forhold ligger vel nok et af dens væsentligste kendetegn, det at den optræder som bindeled mellem humanismen og de rene naturvidenskaber. Denne mærkelige dobbeltstilling, dels som humanistisk fag og dels som naturvidenskabeligt fag, er delvis resultatet af fagets historiske udvikling. Det vil føre for vidt at komme ind på geografiens historie i detaljer, men her skal kun påpeges, at geografin mange steder har skilt sig ud som et selvstændigt fag fra historien, og først efter naturvidenskabernes kraftige opblomstring, især i det 19. årh., har den fundet et selvstændigt leje. Men endnu er dog ikke alle de gamle bånd mellem geografin og de humanistiske fag bristede, idet der stadig uddannes geografer blandt historikere. Det er ikke alene tilfældet i mange latinske lande, men også inden for Norden er det en almindeligt forekommende fagkombination, idet man ved de fleste nordiske universiteter kan blive geograf, enten ved at starte som historiker eller som naturvidenskabsmand.

Man kan da også med nogen berettigelse sige, at de mål eller de opgaver, som geograferne stiller sig, ligger på linie med humanisternes, nemlig at sætte den alsidige harmoniske udvikling af de forhåndenværende muligheder som det højeste mål. Men mens humanismen i sine bestræbelser for at nå her til sætter alene ind på menneskets udvikling og evner, så er det geografiens opgave at finde frem til en vurdering af de optimale muligheder, som jordkloden på det givne sted rummer for menneskehedens udvikling. For så vidt er geografin en nyttevidenskab, selv om geografen ikke altid har det som hensigt.

Geografiens emne er selve naturen omkring os, såvel den livløse som den levende. Men naturen er ikke nogen simpel organisme. Den kan næsten bedst sammenlignes med et bygningsværk, der kun består i kraft af en bestemt kombination af byggeelementer, og ligesom træ, sten, mørtel, cement og jern kan sammenstilles på tusinde forskellige måder, kan geografiens råstoffer, de fysiske og biologiske processer, kombineres i det næsten uendelige. Man må stadig huske på, at det, man har for øje, ikke er de enkelte komponenter, men den organisme, de danner, og det er denne organisme, man passende kan kalde for det geografiske landskab, ligesom den gren af geografin, der beskæftiger sig hermed, kan kaldes for landskabsgeografien.

Det geografiske landskab er en meget kompliceret og fintmærkende organisme, og ligesom lægen først efter en grundig undersøgelse af alle et menneskes livsfunktioner er i stand til at stille den endelige diagnose af det foreliggende tilfælde, kræver landskabsgeografien et nøje og indgående studium af alle enkeltprocesserne, inden man formår at give en udtømmende bedømmelse af det forhåndenværende „tilfælde“, og inden man kan nå til det for al geografisk videnskab eneste afgørende, den geografiske syntese.

Det er den samme indstilling til problemerne, H. P. Steensby udtrykker, når han i „Indledning til det geografiske Studium“ siger, at „det er Tingenes og Fænomenernes Afhængighed af og Betingethed af det geografiske Milieu, der er det for al videnskabelig geografisk Forskning tilgrundliggende Hovedsynspunkt“. Steensby påpeger her den altoverskyggende betydning af det geografiske milieu, hvorved han forstår sammenspillet af terræn, jordbund og klima, der igen virker afgørende ind på planteverdenen og på den måde, hvorpå menneskelivet i alle dets afskygninger folder sig ud.

Det geografiske milieu er kernen i al landskabsgeografi, for her igennem anskueliggøres elementernes indbyrdes udtryksform. Som sådan er landskabsgeografien fælles for alle geografer, hvad enten man beskæftiger sig med fysisk geografi eller med kulturgeografi, eller hvad enten man er systematisk geograf eller regionalgeograf. Enhver, der har arbejdet med systematisk geografi, f. eks. med en af milieuets enkeltkomponenter, vil have erfaret, at man i naturen ikke kan rive en fysisk proces ud af sin sammenhæng med landskabet, simpelt hen fordi enhver fysisk proces påvirkes af milieuet og igen påvirker dette. En geograf, der arbejder med hydrografi, når således ikke til en geografisk syntese ved blot at veje og måle, men han må skaffe sig nøje kendskab til terræn, jordbund og bevoksning for blot at nævne et par af de nødvendige bidiscipliner. På samme måde må en bebyggelsesgeograf have kendskab til geomorfologi, jordbundslære, klimatologi, plantegeografi, landbrugsgeografi, befolkningsgeografi og endnu et par andre geografiske emner, hvis han vil gøre sig håb om at nå til en syntese, og hvis han overhovedet vil kaldes geograf. Tingene griber i den grad ind i hinanden, at praktisk talt ikke en eneste systematisk disciplin kan udelades, uden at der risikeres en skævhed i problemstillingen og uden at opgavens løsning får slagside.

Idet man gør sig denne enkeltdisciplinernes indre afhængighed klart, kan man sige, at *landskabsgeografien er studiet af vekselvirkningen mellem det på ethvert sted og til enhver tid forekommende*

geografiske milieu og de biologiske processer, herunder den måde, hvorpå menneskelivet udfolder sig.

For at nå det bedst mulige resultat af studiet af denne vekselvirkning, må såvel milieuet som de biologiske processers udfoldelse nøje granskes. Den samme nødvendighed udtrykker Hartshorne, når han i "The Nature of Geography" siger, at "regional geography in itself is sterile; without the continuous fertilization of generic concepts and principles from systematic geography, it could not advance to higher degrees of accuracy and certainty in its findings". Helt på linie med denne anskuelse ligger Ackermann, der i Geographical Review bl. a. udtrykker, at "systematic geography is revealed in its true light as the analytical study which makes possible a regional synthesis, or total regional study". Selv om de to forskere ser sagen fra hver sin side, kommer de til samme erkendelse af den nære samhørighed mellem systematisk geografi og landskabsgeografi (her regionalgeografi). På samme måde kunne man tænke sig, at hvis man satte en systematiker og en regionalgeograf til at løse samme opgave, så ville de, alle andre forhold lige, nå til samme resultat under benyttelse af samme metoder, men blot ville deres angrebepunkter være forskellige. Systematikeren ville starte „fra neden“ med enkeltelementerne og derud af forme syntesen, mens regionalgeografen ville begynde „fra oven“ med helheden og give sig til at „dissekere“ den. Men i begge tilfælde bliver resultatet en syntese af det geografiske landskab.

Landskabsgeografien er i sin rene form ret upåagtet som arbejdsopgave, men den bruges derimod i udstrakt grad som middel til at knytte geografisk beslægtede områder sammen og skille disse fra andre indbyrdes beslægtede landskabstyper. Det almindeligst anvendte ord herfor er regionalgeografi, og det er også i den betydning, at Carl Troll (Die geographische Landschaft und ihre Erforschung) anvender betegnelsen geografisk landskab i sin definition: Unter einer geographischen Landschaft verstehen wir einen Teil der Erdoberfläche, der nach seinem äusseren Bild und dem Zusammenwirken seiner Erscheinungen sowie den inneren und äusseren Lagebeziehungen eine Raumeinheit von bestimmtem Charakter bildet und der an geographischen, natürlichen Grenzen in Landschaften von anderem Charakter übergeht". — Definitionen udtrykker en slags geografisk artsbegreb, hvad der er dens svage side, da man næppe inden for geografien kan finde to helt ens landskabs-„individer“, og man kan derfor ikke overføre erfaringerne fra en landskabsprovins til en anden. Endelig kommer hertil den vanske-

lighed, som enhver, der har arbejdet med landskabsgeografi snart har erfaret, at det er næsten umuligt at trække grænser mellem landskabstyper. Enhver grænsedragning af denne art kan diskuteres, og hvis det ikke gælder særlige, praktiske formål, gør man bedst i ikke at trække for skarpe grænser op. Sandheden er de fleste steder den, at vel eksisterer regionale, geografiske områder, men regionsgrænser mangler oftest. Der optræder kun sjældent bratte ændringer i det geografiske milieu, ikke engang altid ved grænsen mellem land og hav, og ifølge Troll må politiske eller administrative grænser ikke benyttes som skel mellem geografiske landskaber, selv om århundredgamle politiske grænser i tidens løb meget vel kan have udviklet sig til skel også mellem geografiske regioner.

Af praktiske og pædagogiske hensyn er det oftest formålstjenligt at trække grænser om beslægtede geografiske områder og kalde dem geografiske landskaber eller regioner, selv om der ud fra et geografisk synspunkt eksisterer geografiske landskaber hvorsomhelst. Ikke mindst har sådanne grupperingsbestræbelser vundet anerkendelse i praktiske planlægningsarbejder. Således har Amt für Länderkunde under Carl Trolls ledelse foretaget en inddeling af Vesttyskland i geografiske områder, der først og fremmest bygger på naturlandskabet („naturräumliche Gliederung“) ud fra den forudsætning, at det meste af Vesteuropa tilhører samme kulturlandskab.

Bortset fra denne moderne, praktiske side har landskabsgeografien også en pædagogisk side, hvis betydning ikke må underkendes. Landskabsgeografien rummer talrige muligheder for at opøve iagttagelsesevnen, for at foretage geografiske analyser, for at foretage ræsonnementer og for at skabe en syntese, og dens charme ligger bl. a. deri, at det iagttagne områdes størrelse ikke er afgørende for resultatet. Hvad enten man beskæftiger sig med et område som Latinamerika eller med en mindre enhed som et dansk sogn, så er det de samme systematiske, geografiske videnskaber, der tages i anvendelse, og som ligger til grund for det endelige resultat. Ikke mindst har studiet af en lille, geografisk provins store muligheder, fordi man her i langt højere grad kan gå i dybden. Ikke mindst i detailopgaven får det historiske moment stor indflydelse, og det gælder ikke alene de tidsmæssige ændringer i milieuet som følge af forandringer i jordbund og klima, men også i høj grad ændringer i kulturlandskabet. Kulturmindesmærker holder sig ofte meget længe. Man behøver blot at tænke på tidligere tiders gravsætninger, oldtidsagre, oldtidsveje og mange andre levn fra fortiden, der stiller

tidligere tiders kulturstade i relief og på en nyttig og værdifuld måde belyser udviklingen, mens nutiden samtidig reduceres til et temporært udviklingstrin.

Landskabsgeografien må ifølge sin natur bygge på et væld af iagttagelser og er i første instans rent deskriptiv. Sådan var den for de fleste af dem, der rejste ud og „opdagede“ jorden og skrev bindstærke værker om, hvad de havde set og oplevet, og sådan er den endnu i dag for de allerfleste rejsebogsforfattere og for den kategori af mennesker, der uden anden forudsætning end en økonomisk baggrund og en mer eller mindre god iagttagelsesevne rejser verden rundt og efter deres hjemkomst udsender rejsebøger eller viser films og billeder fra „fjerne egne“. Denne form for rent deskriptiv landskabsgeografi kan have sin mission, fordi den udbreder kendskabet til andre egne og andre forhold end dem, der til daglig ligger inden for ens egen synskreds, og den kan skabe interesse for andre menneskers levevilkår og ofte belyse problemerne på en ny og frisk måde. Men alt for ofte hænder det, at rejseforfatteren eller filmsforeviseren mangler de geografiske forudsætninger eller den nødvendige indlevelsessevne. Bedømmelsen af det sete svigter da, og manglen på konklusioner eller endog fejlkonklusioner vil videreføres til det store publikum, til skade for dette og for geografien, der herved kan komme i et skævt lys.

Over for sådanne skader må geografien søge at rehabilitere sig, og der er opgaver nok at tage fat på. Geograferne må så at sige være på vagt over for misligholdelsen af geografis emne fra ukyndiges side og benytte enhver lejlighed til at udbrede kendskabet til sit fag og dets arbejdsmetode. Hos de aller fleste mennesker er der et naturligt behov efter dels at læse om og dels selv at opleve fremmede egne, men der mangler desværre ofte en fornuftig geografisk ballast, der kan få den rejselystne til at se på sine omgivelser med et mere vågent øje og fremfor alt kan få vedkommende til at se tingene med mere kritisk sans, så at det, der først virker fremmedartet efter nærmere overvejelse, ses i den rette perspektiviske sammenhæng. Målet må være, at det „mærkelige“, forklaret på den rigtige måde, bliver ganske „naturligt“.

En sådan retvisning kan let begynde allerede i skolen, hvor en af opgaverne i geografiundervisningen må være indprentningen af det dumme i at fordømme andres sæder og skikke og i at betragte sig selv som tilhørende en overrace og alle andre som underudviklede folk. Den eneste fornuftige måde at udrydde denne herrefolkmentalitet på er at oplyse om andre milieuer. Man må helt bort fra den

en overgang hævdundne recept på et lands beskrivelse („Grænser, kyster, terræn, klima, plantevækst“), fordi forhold, der virker i sammenhæng, her skilles ad. I stedet for må undervisningen lægges an på en milieuskildring, og skulle det vise sig, at den normalt anvendte geografiske begrundelse ikke slår til for forståelsen, må man også tage andre hjælpefag i brug. De historiske kendsgerninger har f. eks. hidtil været sørgeligt forsømt som geografisk hjælpemiddel i undervisningen, og det er en gåde, hvordan man kan give en sand geografisk fremstilling af Benelux-landene uden at komme ind på religiøse og historiske udredninger.

Det er vigtigt, at man gennem geografiundervisningen lærer at se sammenhængen mellem et lands terræn, klima og jordbund (milieuet) på den ene side og befolkningen og erhvervslivet på den anden side. Geografi må ikke blot være en udpegning på landkortet, for den siger ikke noget i sig selv, men eleverne må lære at se for sig det pågældende lands befolkning midt i arbejdet. De skal lære hverdagen at kende ude i det fremmede, og de skal lære, at den også vedkommer dem.

Landskabsgeografien har også sin store mission blandt det vældige klientel, der hedder turisterne. Efter 2. verdenskrig har rejselivet antaget hidtil ukendte dimensioner, og kunne blot en lille del af de uendeligt mange turister, der hvert år gennemkrydser Europa, gøres til disciple af geografien, ville en stor sejr være vundet for geografien, og turisterne ville på deres side have mangedoblet deres rejseudbytte. Efterhånden som den voksende rejsestrøm er blevet gennemorganiseret, burde der, i lighed med den allerede stedfindende sprogundervisning, arrangeres geografiske kurser, hvor der blev gjort rede for de pågældende landes natur- og kulturgeografi, så at de rejsende ikke stod helt uforstående over for de nye milieuer, der mødes undervejs. De rent topografiske oplysninger er der ikke brug for i denne sammenhæng, men derimod en geografisk udredning, hvis hovedmotto skal være: Sådan er det, fordi“. Det er geografens opgave at åbne turisternes øjne for de små ting og for sammenhængen i naturen. Tusinder af mennesker har oplevet St. Moritz, både ved sommer og vinter, men hvor mange af sommerens gæster har lagt mærke til eller tænkt på, at der ikke vokser frugttræer i St. Moritz' haver? Hvor mange har egentlig tænkt nærmere over, at jordbærsæsonen i Jämtland falder i august?, og sådan et problem som kunstvandingen har sikkert ikke udløst mange tanker hos de Italiens-rejsende.

Det er i geografien som i så mange andre forhold de små ting,

der skaber forudsætningen for udredningen af den store sammenhæng. Den store verden omkring os bør ikke anskues som "sight-seeing-billeder", for derved opnår vi ikke det, der burde ligge bag alle oplevelser, at se os selv som part i dagens problemer, men i stedet må vi „stå af“, både legemligt og åndeligt, og udnytte i fuldt mål de sanser, der er givet os, til at kontakte det foreliggende. Men kontakten opnås ikke ved en blot passiv indstilling til problemerne. Der må kræves en aktiv indsats, men fordi vurderingen får et intellektuelt indhold, behøver det ikke at gå ud over den æstetiske opfattelse. Landskabet vil dog bevare sin charme.

LITTERATUR

- Edward A. Ackerman: Geographic Training, Wartime Reserach, and Immediate Professional Objectives.* (Annals of the Association of American Geographers, Vol. XXXV, 1945).
- Richard Hartshorne: The Nature of Geography.* (Annals of the Association of American Geographers, Vol. XXIX, 1939).
- St. B. Jones: The Enjoyment of Geography.* (Geographical Review, 1952).
- H. P. Steensby: Indledning til det geografiske Studium ved Københavns Universitet.* (København 1920).
- Carl Troll: Die geographische Landschaft und ihre Erforschung.* (Studium Generale, 3. Jahrg., Heft 4—5, 1950).
-

der skaber forudsætningen for udredningen af den store sammenhæng. Den store verden omkring os bør ikke anskues som "sight-seeing-billeder", for derved opnår vi ikke det, der burde ligge bag alle oplevelser, at se os selv som part i dagens problemer, men i stedet må vi „stå af“, både legemligt og åndeligt, og udnytte i fuldt mål de sanser, der er givet os, til at kontakte det foreliggende. Men kontakten opnås ikke ved en blot passiv indstilling til problemerne. Der må kræves en aktiv indsats, men fordi vurderingen får et intellektuelt indhold, behøver det ikke at gå ud over den æstetiske opfattelse. Landskabet vil dog bevare sin charme.

LITTERATUR

- Edward A. Ackerman: Geographic Training, Wartime Reserach, and Immediate Professional Objectives.* (Annals of the Association of American Geographers, Vol. XXXV, 1945).
- Richard Hartshorne: The Nature of Geography.* (Annals of the Association of American Geographers, Vol. XXIX, 1939).
- St. B. Jones: The Enjoyment of Geography.* (Geographical Review, 1952).
- H. P. Steensby: Indledning til det geografiske Studium ved Københavns Universitet.* (København 1920).
- Carl Troll: Die geographische Landschaft und ihre Erforschung.* (Studium Generale, 3. Jahrg., Heft 4—5, 1950).
-